

Erken Dönem Türkçe Transkripsiyon Metinleri ve Bunların Dil Araştırmaları Açısından Önemi

Ömer Yağmur *

Özet

Bu çalışma XVI. ve XVII. yüzyıllarda Latin harfleri ile yazılan Osmanlı Türkçesi transkripsiyon metinlerini, bunlar üzerine yapılan çalışmaları ve bunların Osmanlı Türkçesi dil araştırmalarındaki yeri ve önemini ele almaktadır. Batı Türkçesini öğretmeye yönelik Latin harfleriyle yazılmış bilinen ilk transkripsiyon metni 1533 tarihlidir. Bu tarihten sonra yazılan transkripsiyon metinleri Arap alfabesine dayalı Osmanlı imlasının gizlediği fonetik ve morfolojik gelişme ve değişimleri göstermesi bakımından dikkate değer, aynı zamanda transkripsiyon metinlerindeki Türkçe diyaloglar konuşulan Osmanlı Türkçesinin ortaya çıkarılması bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Transkripsiyon metinleri, Batı Türkçesi, Osmanlı Türkçesi.

Early Period Transcribed Texts and Their Importance for Linguistic Studies

Abstract

This article discusses Latin scripted Ottoman Turkish transcribed texts written between XVIth and XVIIth centuries, works on them, and their position and significance in Ottoman Turkish linguistic studies. The first known Latin scripted transcribed text written with the purpose of teaching Western Turkish dated back 1533. The books, penned after this time, are remarkable because they demonstrate phonological and morphological progresses and changes hidden by Arabic alphabet based Ottoman script. In addition, Turkish dialogues found in transcribed texts are important as they reveal spoken Ottoman Turkish.

Keywords: Transcribed texts, Western Turkish, Ottoman Turkish

* Yrd. Doç. Dr., Abant-İzzet Baysal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, omeryagmur@gmail.com

Batı Türkçesi Hakkında Genel Bilgiler

Anadolu, Balkanlar, adalar, Irak, Suriye, Güney ve Kuzey Azerbaycan'da XIII. yüzyılın başından itibaren yazılmaya başlanan Oğuz Türkçesi temeline dayalı Türkçeye, Türk şivelerinin sınıflandırılmasında batı grubunda yer almasından dolayı "Batı Türkçesi" adı verilmektedir¹. Batı Türkçesini ise ana hatlarıyla şu üç devreye ayırmak mümkündür²:

- a. Eski Anadolu Türkçesi (XIII-XV. yüzyıllar)
- b. Osmanlı Türkçesi (XV-XX. yüzyıllar)
  - b.1. Klasik Osmanlı Türkçesi (XV-XIX. yüzyıllar)
  - b.2. Yeni Osmanlı Türkçesi (XIX-XX. yüzyıllar)
- c. Bugünkü Türkiye Türkçesi (XX. yüzyıl ve sonrası)

Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesine nazaran metinlerin daha sade yazıldığı bir devredir. Bu dönem aynı zamanda dinî-didaktik eserlerin yanı sıra başta Arapça, Farsça olmak üzere Avrupa dillerinden riyaî ilimlere dayalı ürünlerin de yoğun şekilde Türkçeye tercüme edildiği bir zaman dilimidir³. İstanbul'un fethi ile bir imparatorluk dili hâline gelen Türkçe, Arapça ve Farsça yapılarla örülü başka bir dilmiş gibi tasavvur edilmeye başlanmıştır⁴. Bunda İstanbul'un bir kültür merkezi haline gelerek medreselerde Arapça ve Farsça eğitiminin önem kazanması, Osmanlı aydınlarının bir edebiyat dili olarak kabul ettikleri Farsçaya ve Farsça mazmunlara edebî eserlerinde önem vermelerinin payı büyüktür. Aydın zümrenin yazı dili haline gelen bu suni dil giderek halkın anlayabileceği düzeyden uzaklaşmıştır. Bu nedenle bu yüzyıllar içerisindeki dil, dönemin edebiyat

-
- 1 Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2009, s. 39.
  - 2 Türkoloji üzerine çalışan bazı araştırmacılar bu dönemleri farklı olarak adlandırmakla/sınıflandırmakla beraber, dönemlerin başlangıç ve bitiş yüzyılları bakımından genel bir kabul bulunmaktadır.
  - 3 Osmanlı Türkçesindeki çeviri faaliyetleri hakkında yazılmış şu iki makale önemlidir: İhsan Fazlıoğlu, "Osmanlı Döneminde 'Bilim' Alanındaki Türkçe Telif ve Tercüme Eserlerin Türkçe Oluş Nedenleri ve Bu Eserlerin Dil Bilincinin Oluşmasındaki Yeri ve Önemi", *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, sayı 3, Mart 2003, s. 151-184; İhsan Fazlıoğlu, "Osmanlı Döneminde Fen Bilimlerindeki Türkçe Telif ve Tercüme Eserlerin Dil Bilincinin Oluşmasındaki Yeri ve Önemi", *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 153-164.
  - 4 Bugün bazı araştırmacılar "Osmanlı Türkçesi" yerine "Osmanlıca" terimini tercih etmektedir. "Osmanlıca" Osmanlı Türkçesi devresinin başından beri kullanılan bir terim olmayıp Tanzimat aydınlarının siyasi kaygılarla ortaya attıkları yeni bir kullanımdır. Bu dönemde siyasal birlik için "millet-i Osmaniye", Osmanlı topraklarında konuşulan dile de "Osmanlıca" denilmiştir (Bu konuda bilgi için bkz. Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara, TDK, 1972, s. 11).

anlayışına bağlı olarak yazılan eserlere dayandırılarak, Arapça-Farsça kelime ve terkiplerle örülü, ağır ve ağdalı olarak nitelendirilmiştir. Fakat Klasik Osmanlı Türkçesi döneminde kaleme alınan eserlerin dil yapısı dikkatle incelendiğinde dilin eğitilmiş zümreye ve halka hitap eden iki katmanının olduğu görülür. Arapça ve Farsça eğitimi almış aydın kesim, sanat gösterme gayreti ile yazdıkları eserlerde anlaşılması ve okunması güç metinler ortaya koyarken halka hitap eden dinî-tasavvufî eserlerini de rahatlıkla anlaşılabilir sade bir Türkçeyle vücuda getirmişlerdir. Fakat her iki durumda da “gerek sade dilde gerekse sanatkârane yazılmış eserlerde olsun seciden hoşlanıldığını söyleyebiliriz”⁵.

Günümüzde artzamanlı (diyakronik) fonetik, morfolojik ve sentaktik çalışmalarda Batı Türkçesinin devrelerini incelerken elimizdeki yegâne öz kaynağımız yukarıda sözünü ettiğimiz eserlerdir. Özellikle yazı dilinin konuşma dilinden en çok uzaklaştığı düşünülen Klasik Osmanlı Türkçesi devresi⁶ için yapılacak çalışmalarda sözünü ettiğimiz iki katmanlı dil yapısının herhangi birinden yapılacak bir araştırmanın kısmen eksik ya da yanlış olabileceğini göz ardı etmemek gerekir. Mesela, Türkçenin ilk telif siyer kitabı olan ve en süslü nesir örneklerinden biri olarak gösterilen Veysi’nin XVII. yüzyılda kaleme aldığı Dürretü’t-Tâc adlı metin ile aynı yüzyılda halk faydasını gözeterek didaktik eserlerin bir kefedeyi değerlendirilerek eldeki malzeme çerçevesinde dönem üzerinden genellemeye dayalı bir dil incelemesinin yapılması yanlış sonuçlar verebilir. Belki bu noktada dili şu alt başlıklara ayırmak konunun anlaşılması bakımından yardımcı olacaktır:

a. Yazı dili / Suni dil

- a.1. Eğitilmiş zümrenin edebî, ilmi kaygılarla yazdığı eserlerin dili
- a.2. Halk için yazılan eserlerin sade dili

b. Konuşma dili / Canlı dil

Türkiye Türkçesinin tarihî dil araştırmalarında, takip edilebilen bir yazı dilinin yanında *canlı bir kaynağı* olmayan konuşma dili asıl merak konusudur. Günümüzde İstanbul ağzına dayanan ortak yazılı dilinin tarih içindeki fonetik ve morfolojik gelişme ve değişmelerinin takip edilebilmesi, dil için problemleri gördüğümüz noktaların aydınlatılması açısından çok önemlidir. Bu aşamada Osmanlı Türkçesi konuşma dili kaynaklarının yoksunluğu bu sahada çalışan Türkologlar için en büyük sorunu teşkil etmektedir.

5 Âmil Çelebioğlu, *Kanûnî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul, MEB, 1994, s. 110.

6 Musa Duman, “Klasik Osmanlı Türkçesinde Konuşma Dili”, *III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 23-27 Eylül*, Ankara, 1999 TDK, s. 358.

Latin Harfli Osmanlı Türkçesi: Transkripsiyon Metinleri

Türkiye Cumhuriyeti'nde Latin alfabesinin kabulü 1 Kasım 1928 tarihidir. Bu tarihten önce kullanılan imla (yazım) Arapçanın ünsüz sistemine dayalı, İranlılardan alınan /p/, /ç/ ve /j/ harfleri ile Türklerin /ñ/ (damaksı n) harfinin Arap alfabesine eklenmesiyle oluşan Osmanlı alfabesidir. Lakin, Latin harfleri ile yazılan Türkçe metinleri XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar götürmek mümkündür. Sayıları çok fazla olmayan *transkripsiyon metinleri* (transcribed texts) dediğimiz bu metinler, Osmanlı Türkçesi döneminde Arap alfabesine dayalı Osmanlı alfabesinin sınırlayıcılığına bağlı kalınmadan Batılı yazarlar tarafından kendi alfabe sistemleri ile kaleme alınmıştır. Bu metinlerin büyük bir çoğunluğunu Batılı yazarların Türkçeyi öğrenmek ve kendi insanlarına öğretmek amacıyla yazdığı konuşma kılavuzları, sözlükler ve gramerler oluşturmaktadır. Bu eserlerin yanında, Osmanlı coğrafyasında elçilik heyetiyle veya tutsak olarak bulunmuş ya da bu bölgeye ilgi duyan Batılı yazarlar, bazı seyahatname veya hatırat tarzı eserlerinde de çeviri yazılı olarak kısa Türkçe metinlere, bazen de küçük sözlüklere yer vermişlerdir⁷. Bu metinlerde geçen Türkçe kelimeler, yazarlar tarafından kendi dilinin imkanları nispetinde Latin, Grek, Kiril gibi alfabe sistemleri⁸ ile yazılmış, böylelikle kalıplaşmış Osmanlı imlasından tespit edilemeyen bazı kelimelerin telaffuzları duyulduğu şekilde metne aktarılmaya gayret edilmiştir. Bunun içindir ki bu metinler transkripsiyon metinleri ya da bir diğer adıyla çeviri yazılı olarak adlandırılmıştır. Latin harfleri ile yazan Batılıların yanı sıra Osmanlı hizmetine girmiş yabancılar da bu alfabeği kullanmışlardır. Mesela, III. Selim döneminde Padişahın kız kardeşi Hatice Sultan'ın sarayını yaptırmak için görevlendirilen Danimarkalı mimar Merling Osmanlı yazısını öğrenmeden padişahla Latin harfleri ile yazdığı Türkçe mektuplar ile haberleşmiştir⁹.

7 Bu tür transkripsiyon metinleri ile ilgili şu monografik çalışmalar zikredilebilir: Marek Stachowski, "Marcin Paszkowski's Polish and Turkish dictionary, 1615", *Studies in Polish Linguistics*, 8/1, 2013, s. 45-56; Babara Padolak, "Der Transkriptionstext von Michal Ignacy Wieczorkowski, Breve compendium fidei Catholicae Turcico textu", *Studia Turcologica Cracoviensia I*, Kraków, Jagiellonian University Press, 1995, s. 23-89; Ewa Siemienieć-Golaś, "Turkish Words in Simiths's Epistolae Quatuor, 1674", *Studia Turcologica Cracoviensia I*, Kraków, Jagiellonian University Press, 1995, s. 125-149.

8 Bu kitaplardan bazıları Türkçe konuşulan topraklarda yazılmıştır. Mesela "etnik kökenleri ihtilaflı olan Karamanlılar, Türkçe konuşan Ortodoksları" ve 17. yüzyılda dahi metinlerini Grek alfabesi ile yazıyorlardı (Bilgi için bkz. Hayati Develi, *Osmanlı'nın Dili*, İstanbul, 3F Yayınevi, 2006, s. 51).

9 Bilâl N. Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, Ankara, TTK, 1992, s. 16.

Erken Dönem Türkçe Transkripsiyon Metinleri (XVI-XVII. Yüzyıllar)

Transkripsiyon metinlerinin ortaya çıkışının en önemli nedenlerinden biri olarak Osmanlı'nın İstanbul'un fethinden hemen sonra Batı-Avrupa ile başlayan ticari ilişkilerini gösterebiliriz. Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında Venediklilere verdiği kapitülasyonlar ile Venedikli tüccarlar imparatorlukta %2'lik gümrük vergisi ödemek koşuluyla serbestçe ticaret yapma ve İstanbul'da bir balyos (bailo) bulundurma imtiyazını elde etmişlerdir. 1463'te Osmanlı İmparatorluğu ile Venedik arasında başlayan savaş ticarete de etkisini göstermiş, bu defa Fatih Sultan Mehmet Dubrovnik ve Floransa'ya da ekonomik imtiyazlar tanıyarak Batı ile ticareti sürdürmeye çalışmıştır. Bu dönemde imparatorlukla ticaret yapan elli kadar Floransalı aile bulunmaktaydı¹⁰. 1569 yılında Osmanlı-Fransız kapitülasyon antlaşması imzalanana kadar Batı-Avrupa ticareti başta Venedik olmak üzere diğer İtalyan şehir devletleri ile yürütülmekteydi¹¹. Bu ilişkiler doğal olarak Venediklileri Türkçe öğrenmeye itmiş, bu amaçla Venedik Cumhuriyeti resmî olarak 1551'den itibaren, Senato'nun uygun gördüğü gençleri İstanbul'a Türkçe eğitimi için yollamaya başlamıştır. Türkçe eğitimi alan bu gençlere ise *giovani della lingua* (dil oğlanları) denilmiştir¹².

İstanbul'da dokuz yıl kadar yaşadığı bilinen ve muhtemelen İstanbul-Floransa hattında ticaretle uğraşan Floransalı ailelerden birine mensup İtalyan balyosu Filippo Argenti Türkçe öğretimi için *bilinen* ilk çeviri yazılı metni hazırlamıştır. Yazma hâlinde çoğaltılan *Regola del parlare turcho et vocabulario de nomi et verbi* (Türkçenin konuşma kuralları ve isim, fiil sözlükçesi) adlı eserin kopyaları bu dönemde herhâlde tüccarlar arasında elden ele dolaşmaktaydı. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde konuşulan İstanbul Türkçesini göstermesi bakımından çok önemli olan bu eseri ilim dünyasına ilk olarak tanıtan ise Alessio Bombaci (1914-1979) olmuştur¹³. Yakın zamanda eser üzerinde Milan Adamović¹⁴ ve Luciano Rocchi¹⁵'nin yaptığı önemli iki monografik çalışma bulunmaktadır. Eserin orijinal

10 Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ, 1300-1600*, Çev. Ruşen Sezer, İstanbul, YKY, 2009, s. 141.

11 İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ, 1300-1600*, s. 143.

12 Frédéric Hitzel (Ed.), *Enfants de langue et Drogomans, Dil Oğlanları ve Tercümanlar*, İstanbul, YKY, 1995, s. 19.

13 Eser için bkz. Alessio Bombaci, *La 'Regola del parlare Turcho' di Filippo Argenti*, Napoli, Regio istituto universitario orientale di Napoli, Centro di studi di Turcologia, 1938.

14 Eser için bkz. Milan Adamović, *Das Türkische des 16. Jahrhunderts, Nach den Aufzeichnungen des Florentiners Filippo Argenti (1533)*, Göttingen, Pontus Verlag, 2001; eserin Türkçeye çevirisi için bkz. Milan Adamović, *Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi*, Çev. Aziz Merhan, Ankara, TDK, 2009. Ayrıca bu eser hakkındaki bir tanıtma yazısı için bkz. Ömer Yağmur, "Adamovic, Milan, Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi, TDK, Ankara, 2009, 271 s.", *Dil Araştırmaları*, sayı 6, Bahar 2010, Ankara, s. 237- 241.

15 Eser için bkz. Luciano Rocchi, *Ricerche sulla lingua Osmanli del XVI secolo, XVI secolo Il corpus lessicale Turco del manoscritto fiorentinodi Filippo Argenti (1533)*, Wisbaden, Harrosowitz Verlag, 2007.

yazma nüshası ise Floransa Merkezî Millî Kütüphanesi Sezione Magliabechiana Classe III Codice 58 ve Codice 133'tedir.

Bu metnin yazılmasından bir süre sonra Türkler arasında on üç yıl esaret hayatı yaşamış bir Macar olan Bartholomaeus Georgievic'in 1544'te yazdığı *De Turcarum ritu et ceramoniis* (Türklerin adet ve gelenekleri) adlı kitabını görmekteyiz¹⁶. Georgievic'in Türkler hakkındaki gözlemlerini anlattığı bu eserdeki altı sayfalık Latince-Türkçe sözlük ve bir Hristiyan ile Müslüman arasında geçen diyalog Türkçenin o güne kadar *matbaada basılmış* ilk Latin harfli transkripsiyon metni olmalıdır. Daha sonra Avrupa'da 100 yıl boyunca baskıları yapılacak bu eser o dönemin en çok aranan kitaplarından biri durumundadır¹⁷. Eserin bir bölümünde Türk dili hakkında kısaca bilgi vermek amacıyla kitaba alınan konuşma cümleleri Latin harfleri ile yazılması nedeniyle o gün konuşulan Türkçenin telaffuzunu gösterebilen en canlı ve ilk örneklerdir denilebilir. Dikkat edilirse bir Türk ile Hristiyan arasındaki bu konuşmalarda standart Türkçenin dışına çıkan ve bir ağıza işaret eden izler bulunur:

(Metnin transkripsiyonu için bkz. /c/ = k; /ch/ = ħ; /cs, tc/ = ç; /e/ = e, ı; /g, gh/ = g, ğ; /g/ = g, y; /gs/ = c; /i/ = i, y; /s, ts/ = s; /t, th/ = t; /u/ = u, v)

T.:Türk / H.:Hristiyan

(I)

“T.- Handa gidertsen bre Giaur?

H.- stambola giderum Tsultanum.

T.- Ne issum var bu memleketten?

H.- Bezergenlik ederum, Affendi. Maslahatom, var, anadolda.

T.- Ne habar scizum girlerden?

H.- Hits neste bilmezom tsaadimege.

T.- Gioldassum varmi tsenumle?

H.- Ioch, Ialanuz, gheldum.

T.- Benumle gelutmitsun?

H.- Irachmider tsenum iataghom?

16 Bu eser Melek Aksulu tarafından Türkçeye aktarılmıştır, lakin Aksulu eserde geçen Türkçe transkripsiyon metinlerine değinmemiştir. Eserdeki Türkçe metinler ile ilgili şu çalışma zikredilebilir: **Ömer Yağmur**, «De Turcarum ritu et cereamoniis (1544) İçerisinde bulunan Çeviri Yazılı Sözlük Üzerine,” VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi 30 Eylül-4 Ekim 2013, Bildiri Kitabı II, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2014, s. 619-633.

17 N. Melek Aksulu, *Mohaç Esiri Bartholomaeus Georgievic, 1505-1566, ve Türklerle İlgili Yazıları*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s. 1.

T.- Iachènder bundan gustercim tsa.

H.-Gel ghusteriuere Allaha tseuertson.

T.- Kalch iochari tur bonda.

H.- Hanghi darafdan der bilmezum.

T.- Tsag eline bacha ghun doghutsine.

H.- Bir buch evv atsarghibi gurunur, omider?

T.- Gercsekson oder, iaken deghilmi?

(II)

H.- Allaha tsmarladoch tseni Ben oraa gitmezom.

T.- Bre neden korkartsö? nitcie gelmetsö?

H.- Benum iolum oraa deghelder.

T.- Vargeth tsagloga eier ghelmeson.

H.- Gegsien hair oltsen.

T.- Aghbate hair oltsen. Ben kurtuldom tsoch succur Allaha.¹⁸⁷⁷

1553 yılına gelindiğinde Georgievic *De Turcarum ritu et ceramoniis*'in de aralarında bulunduğu Türklerle ilgili altı küçük kitapçığını birleştirerek bu kitabına *De Turcarum moribus epitome* (Türklerin örf ve adetleri hakkında) adını vermiş ve eser bu yeni haliyle Avrupa'nın belli başlı merkezlerinde basılmaya devam edilmiştir¹⁹.

Buraya kadar sıraladığımız transkripsiyon metinleri bundan sonra hazırlanacak Latin harfleriyle yazılmış Türkçe gramerlerin bir hazırlık aşaması niteliğindedir. Zira XVII. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Türkçesinin yayıldığı alanlar ve diğer devletlerin askerî, ekonomik, dinî ve siyasi kaygılarla Türkçe öğrenmeye yönelmesi Avrupalıları sistematik Türkçe gramerler yazmaya yöneltmiştir. XVI. yüzyıldan sonra Osmanlı İmparatorluğunda Batı-Avrupa ticareti önem kazanmaya başlamış²⁰, İstanbul'da Bizans'tan beri devam eden Venedik ve Ceneviz İtalyanlarının ticari faaliyetleri doğal olarak bu yüzyıldan sonra da de-

18 Bartholomæo Georgieuz, *De Tvrcarvm Moribvs Epitome*, Lvgdvni, Apvd Ioan Tornaesivm, 1567, s. 69-73.

19 Bu eser hakkında geniş bilgi için henüz basım aşamasında olan şu bildiriye bakılabilir: Ömer Yağmur, "Mohaç Esiri Bartholomæo Georgievic'in Türklerle İlgili Bir Kitabı: De Tvrcarvm Moribvs Epitome (1553)", *Uluslararası Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu, 5-6 Kasım 2012*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2014.

20 Halil İnalıcık, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem, 1302-1606: Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s. 124.

vam etmiştir. Osmanlı'nın Batı-Avrupa ile ticaretini ilk olarak Floransa, Venedik gibi İtalyan şehir devletleri ile kurması ilk Türkçe öğrenme kılavuzunun ve gramerinin de İtalyanlar tarafından yazılmasına zemin hazırlamıştır. XVII. yüzyılın ilk yarısında transkripsiyon metinlerinin ağırlıklı olarak İtalyanların kaleminden çıktığı görülür.

Avrupa'da yazılan ilk Türkçe grameri Tunus'ta Türkler arasında altı yıl tutsak kalan Messinalı İtalyan Jesuit Papazı Pietro Ferraguto (1580-1656) Anadolu'da bulunan ve/veya buraya gelecek Jesuit papazlarının Türkçe öğrenmeleri için 1611 yılında kaleme almıştır. Bugün Napoli Milli Kitaplığında yazma hâlinde bulunan²¹ *Grammatica Turca* üzerine Prof. Luciano Rocchi'nin 2012 yılında Trieste Üniversitesi yayınları arasından çıkan *Il "Dittionario della Lingua Turchesca" di Pietro Ferraguto (1611)* (Pietro Ferraguto'nun Türkçe Sözlüğü, 1611) adlı monografik çalışması bulunmaktadır. Ferraguto grameri ile aynı yıllarda yazılmış bir diğer gramer ise *Institutionum Linguae Turcicae Libri Quatuor* (Dört Bölümde Türk Dilinin Esasları) adlı Latin harfli transkripsiyon metnidir. 1612'de Avrupa'da yayımlanan eser *Avrupa'da basılmış ilk Türkçe gramer kitabı* unvanını taşımaktadır. Yazarı Hieronymo Megisero (1553/1554-1616) 1571-1577 yılları arasında Tübingen Üniversitesi'nde hümanistik eğitimi almış, Leipzig Üniversitesinde bir süre ordinaryüs profesör unvanıyla bulunmuş, ömrünün son zamanlarında ise Avusturya'nın Linz şehrinde kütüphane başkanlığı ve tarih yazarlığı yapmıştır²². Eser üzerinde Agop Dilâçar'ın tanıtıcı geniş bir makalesi bulunmakla birlikte²³ Heidi Stein bu gramer hakkında Karl-Marx Üniversitesinde 1975 yılında *Der türkische Transkriptionstext des Hieronymus Megiser* (Hieronymus Megiser'in Türkçe Transkripsiyon Metni) adlı doktora çalışmasını yapmıştır. Ayrıca eserde Latin harfleri ile verilmiş 220 Türk atasözü Avrupalılar tarafından yapılan ilk Türk atasözleri derlemesi olmalıdır²⁴.

1630 yılına gelindiğinde üzerinde Bolognalı Giovanni Battista Montalbano (1596-1646)'nın 1622-1632 yılları arasında kaleme aldığı *Turcicae linguae per terminos latinus educta Syntaxis in usum eorum qui in Turciam missiones subeunt ad nutum sacrae congregationis de propoganda fide* isimli Türkçe gramerini zikredebiliriz. Montalbano, bir süre İstanbul'da bulunmuş ve muhtemelen Türkçeyi burada öğrenmiştir. Bu grameri ilim dünyasına ilk tanıtan Alessio Bombaci

21 Agop Dilâçar, "1612'de Avrupa'da Yayımlanan İlk Türkçe Gramerinin Özellikleri", *TDAY Belleten*, Ankara, TDK, 1971, s. 198-199.

22 Bedia Demiriş, "Megiser'in Institutionum Linguae Turcicae Libri Quatuor Eserinin İthaf Yazısı Üzerine Bir Değerlendirme", *Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu 5-6 Kasım 2012*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

23 Makale için bkz. Dilâçar, *a.g.m.*, s. 197-210.

24 Bu atasözü derlemesi üzerine yazılan bir makale için bkz. Heidi Stein, "17. Yüzyıla Ait Bir Atasözü Koleksiyonu", Çev. Volkan Coşkun, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, cilt 1, sayı 2, 2010.

(1914-1979) olmuştur²⁵. Eser üzerine Aldo Gallotta'nın iki değerlendirme yazısı dikkat çekicidir²⁶. Eseri bütünüyle ele alan en güncel çalışma ise Prof. Luciano Rocchi tarafından 2014 yılında yapılmıştır²⁷. Bu Latin harfli Türkçe gramerlerden sonra XVII. yüzyılın dikkati çeken diğer bir Latin harfli transkripsiyon metni *Dittionario Della Lingua Italiana Tvrchesca* (İtalyanca-Türkçe Sözlük)'dir. Yazarı bir İtalyan olmamakla birlikte İtalyanca-Türkçe olarak hazırlanan sözlük 1641 yılında Roma'da basılmıştır. Yazarı Giovanni Molino 1592 yılında muhtemelen İstanbul'da doğmuş Ermeni kökenli bir Osmanlı tebaasıdır. Asıl adı Hovhannes Ankyouratsi olan Molino eğitim için bir süre Roma'da bulunmuş, burada İtalyancasını mükemmel bir seviyede geliştirmiş ve 1630 yılında Venedik'te tercüman olarak hizmet vermeye başlamıştır²⁸. Eser hakkında Asım Tanış²⁹ ve Ewa Siemieniec-Gołaś'ın³⁰ monografik çalışmaları dikkat çekicidir.

Bu kronoloji içerisinde Latin harfli Türkçe metinlerin yanında Batılı yazarların Osmanlı alfabesi ile kaleme aldıkları metinler de bulunmaktadır. Bunların ilki Andrea Dv Ryer'in 1630 yılında Paris'te basılan ve Türkçenin isim ve fiil çekimlerini gösterdiği *Rvdimenta Grammatices Linguae Turcicae* (Türk Dilinin Esasları) adlı küçük hacimli Türkçe gramerdir. Bundan başka ilk baskısı 1661 yılında yapılan ve Franciscus à Mesgnien Meninski'nin eserini hazırlarken yararlandığı kaynaklardan biri olarak belirttiği³¹ harekeli Osmanlı alfabesi ile basılmış üç ciltlik İtalyanca-Türkçe sözlük dikkat çekicidir. P. Bernardi à Parisiis (Bernardo da Parigi) tarafından *Söz Kitabı, Vocabolario Italiano-Tvrhesco* adıyla Roma'da bastırılan bu sözlük yer yer XVII. yüzyıl konuşma dilini göstermesi bakımından kıymeti haizdir. Parigi'nin eseri üzerine Dr. Yavuz Kartallıoğlu'nun detaylı bir

25 Bombaci'nin bu çalışması için bkz. Alessio Bombaci, "Padre Pietro Ferraguto e la sua grammatica Turca 1611", *Pubblicazioni dell'Istituto Superiore Orientale di Napoli*, N. S., 1/1, s. 205-236.

26 Bu yazılar için bkz. Aldo Gallotta, "Latin Harfleri ile Yazılmış Bir Kaç Osmanlı Atasözü", *İÜ TDE Dergisi 1980-1986*, cilt XXIV-XXV, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Yayınevi, 1986, s. 235-249; Aldo Gallotta, "La caratteristiche fonetiche della lingua turca di Giovan Battista Montabano", *Annali dell'Universita degli Studi di Napoli L'Oriente, Rivista del Dipartimento di Studi Asiatici e del Dipartimento di Studi e Ricerche su Africa e Paesi Arabi*, 55/3, 1995, s. 253-268 (Makalenin Türkçe versiyonu için bkz. Aldo Gallotta, "Giovan Battista Montabano'nun Grammatica della lingua turca'sının Fonetik Özellikleri", *Uluslararası Türk Dili Kongresi 26 Eylül 1988-3 Ekim 1988*, Ankara, TDK, 1996, s. 295-310).

27 Kitap için bkz. Luciano Rocchi, *I Repertori Lessicali Turco-Ottomani di Giovan Battista Montabano (1630 ca.)*, Trieste, Edizioni Università di Trieste, 2014.

28 Ewa Siemieniec-Gołaś, *Turkish Lexical Content in Dittionario della lingua Italiana, Turchesca by Giovanni Molino 1641*, Krakow, Księgarnia Akademicka, 2005, s. 12.

29 Asım Tanış, *Giovanni Molino'nun İtalyanca-Türkçe Sözlüğü ve Halk Türkçesi*, Ankara, 1989.

30 bkz. Siemieniec-Gołaś, *a.g.e.*

31 Franciscus à Mesgnien Meninski, *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae*, cilt I, Viennæ, 1680, s. X (Tıpkıbasım: Stanisław Stachowski - Mehmet Ölmez, İstanbul, Simurg, 2000).

çalışması bulunmaktadır³². Osmanlı harfleri ile yazılan bir diğer Türkçe gramer ise 1670 yılında Oxford'ta basılan *Grammatica Linguae Turcicae in Quinque Partes Distributa* (Beş Bölümlük Türkçe Grameri)'dir. Yazarı Gulielmo Seaman Oxford'ta yetişen bir Doğu bilimcidir. 1628'de İstanbul'a gelmiş, İngiltere'ye döndükten sonra ise bu Türkçe grameri yazmıştır³³.

Gerek günlük Türkçeyi yansıtması gerekse Türkçe malzemesinin çokluğu bakımından bu alanda çalışan Türkologların dikkatini çeken diğer bir transkripsiyon metni 1672 yılında Brandenburg'un Köln şehrinde basılan Macar Jakab Harsányi-Nagy (1615-?)'nin *Colloquia Familiaria Turcico-Latina* adlı konuşma kılavuzudur. Harsányi-Nagy, Erdel hükümdarı György Rákóczi'nin emri ile Doğu dilleri, özellikle de Türkçe ile ilgilenmeye başlamış, yedi yıl boyunca Anadolu topraklarında bulunmuştur³⁴. Kitabı ilim alemine Georgy Hazai tanıtmıştır³⁵, ayrıca Hazai'nin eser ile ilgili monografik bir çalışması da mevcuttur³⁶.

XVII. yüzyılın en önemli Türkçe transkripsiyon metni Polonyalı Doğu bilimci Franciscus à Mesgnien Meninski (1620/?1623-1698)'nin hazırladığı *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae* adlı üç ciltlik sözlüktür. Meninski bu sözlük dizisine ek olarak *Grammatica Turcica* adlı çok önemli bir gramer kitabı da yayımlamış, ayrıca hazırladığı bu seriye sözlüğünün Latince-Türkçe indeksi niteliğinde olan *Complementum Thesauri Linguarum Orientalium...* adlı kitabını ilave etmiştir. İlk basımı 1680 yılında Viyana'da yapılan bu kitap dizisi kendisinden sonra hazırlanacak birçok transkripsiyon metnine kaynak teşkil etmiştir. Eserin tıpkıbasımı 2000 yılında ülkemizde yapılmıştır³⁷. Uzun yıllar Meninski sözlüğü üzerine araştırmalar yapan Prof. Dr. Mertol Tulum'un *Complementum* üzerine çok değerli bir sözlük çalışması bulunmaktadır³⁸.

Genel hatlarıyla özellikle üzerinde çalışmalar yapılan ve önemli gördüğümüz eserleri tanıtmaya çalıştık. Diğer yandan İtalyanların dışında Türkçeye ve Türkçe kılavuzlara büyük önem veren diğer bir devlet de Fransa'dır. İtalyanların ticarete

32 Eser için bkz. Yavuz Kartalhoğlu, *Bernardo da Parigi'nin Söz Kitabı 400 Yıllık İtalyanca-Türkçe Sözlük*, Ankara, Gazi Kitabevi, 2010.

33 Hitzel, *a.g.e.*, s. 108-109.

34 Georgy Hazai, "Jakab Harsányi-Nagy'ın Latin Harfleriyle Yazılmış Türkçe Metinleri", *TDAY Belleteri*, Ankara, TDK, 1971, s. 50.

Hazai'nin bu çalışmasından başka Harsányi üzerine yapılmış şu doktora tezi önemlidir: Gábár Kármán, *A 17th Century Odyssey in East Central Europe A Biography of Jakáb Harsányi Nagy*, Central European University, Tez Danışmanı: Katalin Péter, Budapest, Hungary, 2010.

35 İlgili makale için bkz. Hazai, *a.g.m.*, s. 47-59.

36 Eser için bkz. Georgy Hazai, *Das Osmanisch-Türkische Im XVII. Jahrhundert Untersuchungen An Den Transkriptionstexten Von Jakob Nagy De Harsany*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973.

37 Eserin tıpkı basımı 2000 yılında Simurg Yayınları arasından çıkmıştır.

38 Eser için bkz. Mertol Tulum, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Ankara, TDK, 2011.

olan üstünlüğü 18 Ekim 1569 tarihinde Kanuni Sultan Süleyman'ın verdiği kapitülasyonlarla Fransızlar almış, bunu takip eden yıllarda bu haklar İngiltere (1580) ve Hollanda (1612) gibi devletlere de örnek teşkil etmiştir³⁹. Fransa ile başlayan yakın ticari ve siyasi ilişkilerle birlikte Venedik modelini benimseyen Fransızlar da *enfants de langue* ya da *jeunes de langue* adını verdikleri dil oğlanları okulu- nu XVI. Louis'in nazırı Jean-Baptiste Colbert'in teşvikiyle ve Marsilya ticaret odasının isteğiyle 18 Kasım 1669 tarihinde kurmuşlardır. Krallık meclisinin bir dil oğlanları koleji kurmak kararını açıklayan 18 Kasım 1669 tarihli belgede tercümanların Fransız tabiiyetinden olmaları, her üç yılda bir 9-10 yaşlarında altı gönüllü gencin Marsilya ticaret odasının giderlerini karşılamak üzere İstanbul ve İzmir'de bulunan Kapülsenlerinin yanına gönderileceği yazılmaktaydı⁴⁰.

Türklerin 1453'te İstanbul'u fethinden sonra Türkçeye ilginin neticesinde yukarıda bahsettiğimiz eserlerin dışında da Batılılar tarafından birçok Türkçe öğrenme kılavuzu ve sözlükler yazılmıştır. Özellikle XVIII. yüzyılda Latin harfli Türkçe gramer ve sözlüklerin arttığı görülür. Bu eserlerden *A Grammar of the Turkish Language* (Thomas Vaughan, 1709), *Èlemens De La Langue Turque...* (Pierre-François Viguier, 1790), *Primi Principi Della Grammatica Turca...* (Cosimo Comidas da Carbognano, 1794)'daki günlük hayattan kopan konuşma cümleleri XVIII. yüzyıl Türkçesi için dikkat çekici ve emsalsiz örneklerdir.

Türkçe Transkripsiyon Metinlerinin Dil Araştırmalarındaki Önemi

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan bir araçtır. Toplumların, kuralları binlerce yıl önce oluşan ve üyeleri arasında anlaşmayı sağlayan ortak bir dili vardır. Yabancı bir milletin ferdi ile anlaşabilmek için muhakkak o dilin işleyiş sistemini öğrenmek gerekir. Fakat bu öğrenme en temel ve hayati düzeyde olur. Bu nedenle yabancı bir dil, öncelikle dilin basit gramer kuralları ve sentaks bilgisi düzeyinde gerçekleşir. Bu pencereden bakıldığında transkripsiyon metinleri Türkçenin en basit ve dönemi için konuşulan Türkçeyi gösteren materyalleri hükümdedir. Osmanlı topraklarına ayak basmayı düşünen bir yabancıнын yapacağı ilk şey önceden bu dili basit gramer kaideleriyle günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde öğrenmektir. Dil öğrenmede *fayda* ve *ihtiyacı* gözeten anlayışın ilk basamağının edebî dil olmayacağı açıktır. Türkçenin tarihî dil araştırmalarında belirli bir çevre için yazılan eserlerin gölgelediği Osmanlı Türkçesinin fonoloji, morfoloji ve sentaksı için yapılacak araştırmalarda bu bakımdan Türkçenin elde olan *en canlı tanığı* transkripsiyon metinleridir. Özellikle Osmanlı Türkçesinden bugünkü Türkiye Türkçesine geçişteki bazı morfofonolojik değişmelerin eski harfli dil yadigârları ve transkripsiyon metinleri ile birlikte değerlendirilmesi

39 İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ, 1300-1600*, s. 143.

40 Hitzel, *a.g.e.*, s. 19-21.

dil araştırmalarında Osmanlı Türkçesinin kalıplaşmış imlasından kaynaklı hâlâ sisli olan alanların aydınlatılması açısından önem arz etmektedir. Aynı zamanda bir konuşma dili kaynağı olan bu metinler Batılıların birçoğunun Türkçeyi İstanbul'da öğrendiği düşünüldüğünde bugün İstanbul ağzına dayalı yazı dilinin gelişim evrelerini gösterebilen en canlı tanıklardır. Bu bakımdan yapılacak yeni araştırmalarla Anadolu'da misyonerlik faaliyetleri, ticaret, gezi gibi amaçlarla bulunmuş ve Türkçeyi buralarda öğrenmiş Batılıların yazdığı ve doğal olarak ağızların tarihine ışık tutacak yeni transkripsiyon metinlerine de ulaşmak mümkündür. Hâlen saha araştırmacılarını bekleyen bu metinlere en güncel çalışma Tadeusz Majda'nın 2010 yılında makale⁴¹, 2013 yılında kitap⁴² olarak yayımladığı Diyarbakır'da 1768'de yazılmış Eski Ahit ve İncil'den tercümelerin yer aldığı metindir. Ermeniler arasında misyonerlik faaliyeti yürüten Peder Gery Desiré'in kaleminden XVIII. yüzyılda Diyarbakır'da yaşayan Ermenilerin nasıl Türkçe konuştuğunu yansıtan bu eser Güneydoğu Anadolu ağız araştırmalarında gözden kaçırılmayacak bir malzeme sunmaktadır.

Diğer yandan bu Türkçe öğrenme kılavuzları içerdikleri Türkçe malzeme itibariyle bir yabancıdan gözünden yazıldığı yüzyıl için Türkçe bilmenin sınırlarını da bize göstermiş olmaktadır. XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla uzanan devirde yazılan bu metinlerde işlenen dil her yüzyıl için fonetik ve morfolojik özellikleri ile olduğu kadar kelime kadrosu yönünden de birtakım değişiklikler göstermektedir. Mesela XVI. yüzyılda yazılan gramerlerde duru bir Türkçe göze çarparken XVII. yüzyıl ve sonrasında yazılan metinlerinde alıntı kelimelerin biraz daha fazla olduğu görülür. Bu alıntı kelimeler bilindiği gibi Osmanlı imlasında daima asli şekillerine bağlı kalınarak yazılmış ve bu yazılışa bağlı olarak kelimelerin imlası ve telaffuzu arasındaki farkı *Arap harfli Osmanlı imlasının kalıpları dışına bilerek ya da bilmeyerek çıkan* müelliflerin yazdıkları eserler haricinde tespit etmek güçtür. Bu bakımdan özellikle vulgarize (halklılaşmış) şekilleri veren transkripsiyon metinleri alıntı kelimelerin imla ve telaffuzu arasındaki ilişkiyi, bu kelimelerdeki fonetik değişimleri göstermesi bakımından dikkate değer kaynaklardır.

Bununla birlikte Osmanlı toplumunun çarşıda, mahkemede, ticaretteki gündelik işleyişine değinen konuşma metinlerinden örneklerin olduğu transkripsiyon metinleri konuşulan Türkçenin tarihî sentaksı üzerine yapılacak incelemelerde

41 Makale için bkz. Tadeusz Majda, "Turkish Text in Latin Script from the Diyarbakir Region dated 1768", *Archivum Ottomanicum* 27, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2010, s. 5-153.

42 Eser için bkz. Tadeusz Majda, *Turkish Religious Texts in Latin Script from 18th Century South-Eastern Anatolia, Transcriptions, Translations, and a Study of Language*, Berlin, Klaus Schwarz Verlag, 2013. Ayrıca bu eser hakkında bir tanıtma için bkz. Ömer Yağmur, "Tadeusz Majda, Turkish Religious Texts in Latin Script from 18th Century South-Eastern Anatolia, Transcriptions, Translations, and Study of the Language", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, XI/2, 2014, s. 145-147.

önemli bir yer edinmektedir⁴³. Zira bu metinleri yazan Batılı yazarların bir kısmı uzun süre Türkçe konuşulan Osmanlı topraklarında ikamet etmiş, bu nedenle de Türkçe cümle yapısı üzerinde hâkim kişilerdir. Diğer yandan bu eserlere sadece Osmanlı Türkçesinin konuşma dili kaynakları olarak bakılmamalıdır. Bu metinler Mesîhî, Hâfız gibi şairlerden beyitler; Hümâyûn-nâme, Envâr-ı Süheylî gibi metinlerden örnekleri de ihtiva etmektedir. Hem sözlü hem de yazılı dili bir arada veren transkripsiyon metinlerinin eski harfli dil yadigârları ile karşılaştırmalı olarak sentaktik bakımından değerlendirilmesinin Osmanlı Türkçesi sentaks çalışmaları bakımından da yeni sonuçlar ortaya çıkarması muhtemeldir.

---

43 Bu konuda doktora tezi olarak hazırlanan şu çalışmaya müracaat edilebilir: Ömer Yağmur, *Latin Harfli Çeviri Yazılı Metinlerde Türkçe Söz Dizimi (XVI.-XIX. Yüzyıllar)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

Kaynakça

Adamović, Milan, *Das Türkische des 16. Jahrhunderts, Nach den Aufzeichnungen des Florentiners Filippo Argenti (1533)*, Göttingen, Pontus Verlag, 2001.

Aksulu, N. Melek, *Mohaç Esiri Bartholomaeus Georgiević, 1505-1566, ve Türklerle İlgili Yazıları*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

Bombaci, Alessio, *La 'Regola del parlare Turcho' di Filippo Argenti*, Napoli, Regio istituto universitario orientale di Napoli, Centro di studi di Turcologia, 1938.

Bombaci, Alessio, "Padre Pietro Ferraguto e la sua grammatica Turca 1611", *Pubblicazioni dell'Istituto Superiore Orientale di Napoli*, N. S., 1/1, s. 205-236.

Çelebioğlu, Âmil, *Kanûnî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul, MEB, 1994.

Demiriş, Bedia, "Megiser'in Institutionum Linguae Turcicae Libri Quatuor Eserinin İthaf Yazısı Üzerine Bir Değerlendirme", *Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu 5-6 Kasım 2012*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

Develi, Hayati, *Osmanlı'nın Dili*, İstanbul, 3F Yayınevi, 2006.

Dilâçar, Agop, "1612'de Avrupa'da Yayımlanan İlk Türkçe Gramerinin Özelikleri", *TDAY Belleten*, Ankara, TDK, 1971, s. 197-210.

Duman, Musa, "Klâsik Osmanlı Türkçesinde Konuşma Dili", *III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 23-27 Eylül*, Ankara, TDK, 1999, s. 331-358.

Erkan, Mustafa, "Dürretü't-Tâc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 10, Ankara, TDVİA, 1994, s. 33-34.

Fazlıoğlu, İhsan, "Osmanlı Döneminde 'Bilim' Alanındaki Türkçe Telif ve Tercüme Eserlerin Türkçe Oluş Nedenleri ve Bu Eserlerin Dil Bilincinin Oluşmasındaki Yeri ve Önemi", *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, sayı 3, Mart 2003, s. 151-184.

Fazlıoğlu, İhsan, "Osmanlı Döneminde Fen Bilimlerindeki Türkçe Telif ve Tercüme Eserlerin Dil Bilincinin Oluşmasındaki Yeri ve Önemi", *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 153-164.

Gallotta, Aldo, "Latin Harfleri İle Yazılmış Bir Kaç Osmanlı Atasözü", *İÜ TDE Dergisi 1980-1986*, cilt XXIV-XXV, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1986, s. 235-249.

Gallotta, Aldo, "La caratteristiche fonetiche della lingua turca di Giovan Battista Montabaldo", *Annali dell'Universita degli Studi di Napoli L'Orientale, Rivista del Dipartimento di Studi Asiatici e del Dipartimento di Studi e Ricerche su Africa e Paesi Arabi*, 55/3, 1995, s. 253-268.

Gallotta, Aldo, “Giovan Battista Montalbano’nun Grammatica della lingua Turca’sının Fonetik Özellikleri”, *Uluslararası Türk Dili Kongresi 26 Eylül 1988-3 Ekim 1988*, Ankara, TDK, 1996, s. 295-310.

Georgieuz, Bartholomæo, *De Tvrcarvm Moribvs Epitome*, Lvgdvni, Apvd Ioan Tornaesivm, 1567.

Hazai, Georgy, “Jakab Harsanyi-Nagy’ın Latin Harfleri İle Yazılmış Türkçe Metinleri”, *TDAY Belleten*, Ankara, TDK, 1971, s. 47-59.

Hazai, Georgy, *Das Osmanisch-Türkische Im XVII. Jahrhundert Untersuchungen An Den Transkriptionstexten Von Jakab Nagy De Harsany*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973.

Hitzel, Frédéric (Ed.), *Enfants de Langue et Drogomans, Dil Oğlanları ve Tercümanlar*, İstanbul, YKY, 1995.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ, 1300-1600*, Çev. Ruşen Sezer, İstanbul, YKY, 2009.

İnalcık, Halil, *Devlet-i ‘Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem, 1302-1606: Siyasal, Kurumsal Ve Ekonomik Gelişim*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

Karakartal, Oğuz, *Türk Kültüründe İtalyanlar*, İstanbul, Eren Yayıncılık, 2002.

Karakartal, Oğuz, *Türk-İtalyan Kültür İlişkileri*, İstanbul, Eren Yayıncılık, 2004.

Kármán, Gábár, *A 17th Century Odyssey in East Central Europe A Biography of Jakáb Harsányi Nagy*, Central European University, Budapest, Hungary, 2010.

Kartallıoğlu, Yavuz, *Bernardo da Parigi’nin Söz Kitabı 400 Yıllık İtalyanca-Türkçe Sözlük*, Ankara, Gazi Kitabevi, 2010.

Levend, Ağâh Sırrı, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara, TDK, 1972.

Majda, Tadeusz, *Turkish Religious Texts in Latin Script from 18th Century South-Eastern Anatolia, Transcriptions, Translations, and a Study of Language*, Berlin, Klaus Schwarz Verlag, 2013.

Majda, Tadeusz, “Turkish Text in Latin Script from the Diyarbakir Region dated 1768”, *Archivum Ottomanicum* 27, Wiesbaden, Harrossowitz Verlag, 2010, s. 5-153.

Meninski, Franciscus à Mesgnien, *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae*, cilt 1, Viennæ, 1680. (Tıpkıbasım: Stachowski, Sta-

nisław - Ölmez, Mehmet, İstanbul, Simurg, 2000)

Özkan, Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2009.

Padolak, Babara, “Der Transkriptionstext von Michal Ignacy Wieczorkowski, Breve compendium fidei Catholicae Turcico textu”, *Studia Turcologica Cracoviensia I*, Kraków, Jagiellonian University Press, 1995, s. 23-89.

Rocci, Luciano, *Ricerche sulla lingua Osmanlı del XVI secolo, XVI secolo Il corpus lessicale Turco del manoscritto fiorentinodi Filippo Argenti (1533)*, Wisbaden, Harrossowitz Verlag, 2007.

Rocci, Luciano, *I Repertori Lessicali Turco-Ottomani di Giovan Battista Montalbano (1630 ca.)*, Trieste, Edizioni Università di Trieste, 2014.

Rocci, Luciano, *Il “Dittionario della Lingua Turchesca” di Pietro Ferraguto (1611)*, Trieste, Edizioni Università di Trieste, 2012.

Siemieniec-Gołaś, Ewa, *Turkish Lexical Content in Dittionario Della Lingua Italiana, Turchesca by Giovanni Molino, 1641*, Krakow, Księgarnia Akademicka, 2005.

Siemieniec-Gołaś, Ewa, “Turkish Words in Simiths’s Epistolae Quatuor, 1674”, *Studia Turcologica Cracoviensia I*, Kraków, Jagiellonian University Press, 1995, s. 125-149.

Stachowski, Marek, “Marcin Paszkowski’s Polish and Turkish dictionary, 1615”, *Studies in Polish Linguistics*, 8/1, 2013, s. 45-56.

Stein, Heidi, “17. Yüzyıla Ait Bir Atasözü Koleksiyonu”, Çev. Volkan Coşkun, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, cilt 1, sayı 2, 2010.

Stein, Heidi, *Der türkische Transkriptionstext des Hieronymus Megiser, Ein Beitrag zur Sprachgeschichte des Osmanisch-Türkischen*, Karl-Marx-Universität Leipzig Sektion Africa und Nahost Wissenschaften, Basılmamış Doktora Tezi, 1975.

Şimşir, Bilâl N., *Türk Yazı Devrimi*, Ankara, TTK, 1992.

Tanış, Asım, *Giovanni Molino’nun İtalyanca-Türkçe Sözlüğü ve Halk Türkçesi*, Ankara, 1989.

Timurtaş, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi, XV. Yüzyıl Gramer-Metin Sözlük*, Ankara, Akçağ, 2005.

Tulum, Mertol, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Ankara, TDK, 2011.

Yağmur, Ömer, “Adamovic, Milan, Floransalı Filippo Argenti’nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi, TDK, Ankara, 2009, 271 s.”, *Dil Araştırmaları*, sayı 6, Bahar 2010, Ankara, s. 237- 241.

Yağmur, Ömer, “De Turcarum ritu et cereamoniis (1544) İçerisinde bulunan Çeviri Yazılı Sözlük Üzerine,” *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi 30 Eylül-4 Ekim 2013*, Bildiri Kitabı II, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2014, s. 619-633.

Yağmur, Ömer, “Mohaç Esiri Bartholomæo Georgievic’in Türklerle İlgili Bir Kitabı: De Tvrcarvm Moribvs Epite (1553)”, *Uluslararası Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu, 5-6 Kasım 2012*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2014.

Yağmur, Ömer, “Tadeusz Majda, Turkish Religious Texts in Latin Script from 18th Century South-Eastern Anatolia, Transcriptions, Translations, and Study of the Language”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, XI/2, 2014, s. 145-147.

Yağmur, Ömer, *Latin Harfli Çeviri Yazılı Metinlerde Türkçe Söz Dizimi (XVI.-XIX. Yüzyıllar)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

